

Josep Termes i Ardèvol (1936-2011)

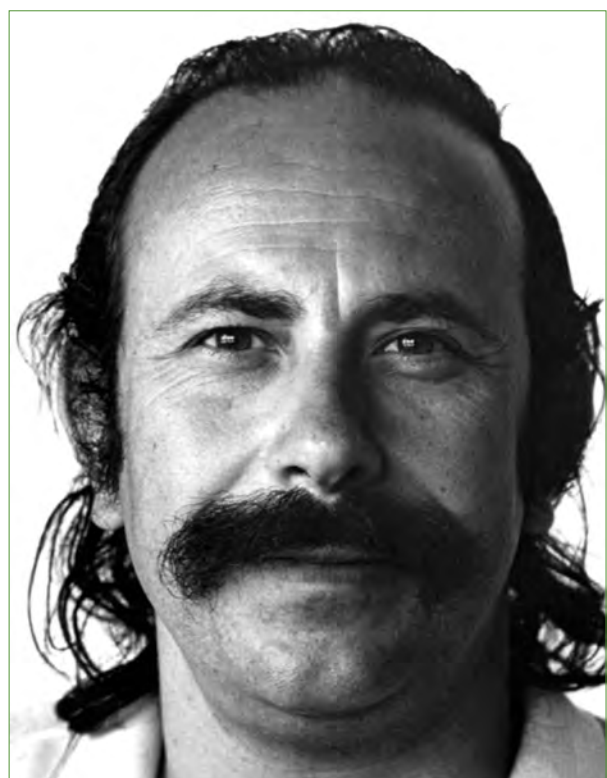
Josep Termes, el ciutadà i l'historiador

AGUSTÍ COLOMINES I COMPANYYS
Càtedra Josep Termes d'Història, Identitats
i Humanitats Digitals Universitat de Barcelona
colomines@ub.edu

TERMINÀLIA 25 (2022): 70-72 · DOI: 10.2436/20.2503.01.178
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)
<http://terminalia.iec.cat>

Josep Termes va morir el 9 de setembre de 2011. Ja fa una dècada, per tant, i la historiografia catalana encara no se n'ha refet. De la generació dels seixanta, la dels nascuts a la segona meitat dels anys trenta, pràcticament ja no queda viu cap historiador. D'entre els que van renovar la història social contemporània, només sobreviu Albert Balcells (1940), que era més jove. Casimir Martí (1926-2021), era més gran, però ell, sota la influència de Jaume Vicens Vives, conjuntament amb Balcells i Josep Termes, nascut el 27 de juliol de 1936, van ser els iniciadors d'una historiografia dedicada a l'estudi de l'obrerisme i al catalanisme, que per a ells era la cara i la creu d'un mateix relat històric.

“La història de Catalunya és la història del conflicte social”. Així de taxatiu es mostrava Josep Termes en moltes de les entrevistes que se li feren en vida. Al seu entendre, la història de Catalunya no és molt diferent de les històries d'altres societats, si més no de les societats occidentals. No es pot explicar el desenvolupament d'un grup humà, territorialitzat nacionalment, sense tenir en compte que aquest grup té unes estructures de classes diferenciades i uns interessos econòmics i socials també diferenciats. Termes defensava, sense que això l'inclinés cap al marxisme historiogràfic, que la història és, certament, la història del conflicte.

Font: © Toni Vidal

Josep Termes

Josep Termes

te d'interessos, del conflicte de classes i del conflicte d'imaginariis culturals, que són la base de gairebé tots els conflictes nacionals. Amb això volia dir que el conflicte no es podia reduir a les diferències econòmiques, sinó que calia considerar, també, un altre pla, potser més difícil d'explicar, que és la imatge del món que té cada grup social o nacional. És la imatge de la societat en la qual hom viu, i aquesta imatge comporta una sèrie de símbols i banderes, per dir-ho d'alguna manera, de records que no són iguals per a cada classe social. Per tant, per a ell una història que es concentrés exclusivament en l'anàlisi econòmica i que no tingués en compte els altres aspectes de la vida social sempre seria una història curta i insuficient. Una història que no tingués en compte que el conflicte acaba impregnat pels sentiments, argumentava Termes, no seria mai completa. Seria freda i poc explicativa. La història — deia ell — s'escriu i es llegeix des d'un context.

Termes va néixer al Camp d'en Grassot, una barriada popular de Gràcia. Va créixer sota l'impacte de la dictadura, quan només es podia acotar el cap o resistir. Ell va triar incorporar-se a la resistència, en part perquè a casa seva ja havia viscut en un ambient popular i obrer, però també perquè sentí la necessitat de recuperar la llengua, la cultura i els símbols de Catalunya. És per això que l'any 56-57, quan tenia vint anys, va començar a militar al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Per a Termes, l'ofici d'historiador

Font: © Josep M. Muñoz

no es resumeix a acumular dades i ser més erudit que els altres. L'historiador, deia, no pot separar la història/vida de la història/lluita. Per tant, per a ell la història era un ofici que té unes tècniques que permeten una aproximació objectivable als fets, però es desenvolupa en un context que el condiona. És per això que per a Termes la historiografia també ha de ser una eina de reconstrucció de les veus silenciades i dels imaginariis esberlats per la força. Sota la dictadura, estudiar el moviment obrer i el catalanisme era, a més d'una acció erudita, un acte d'oposició per recuperar el món perdut.

L'obra historiogràfica de Termes és extensa. Poc abans de la seva mort va veure la llum el llibre *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)* (RBA: 2011), que era la culminació d'una llarga trajectòria dedicada a la història social i que va començar amb la publicació de la seva tesi de llicenciatura, l'any 1965, dedicada a la Primera Internacional. Després va publicar tota mena d'estudis dedicats a l'obrerisme, com ara els que va recopilar a

La catalanitat obrera. La República Catalana, l'Estatut de 1932 i el Moviment Obrer (Editorial Afers: 2007). Renovador, també, de la història del catalanisme, Termes sempre va defensar, amb arguments fonamentats històricament, les arrels populars del moviment de reivindicació nacional català, oposant-se a la visió marxista clàssica que considera que el nacionalisme és un invent de la burgesia. En aquest sentit, Termes va desenvolupar la tesi i la cronologia que Antoni Rovira i Virgili havia plantejat en el conegut *Resum d'història del catalanisme* (1936). Tant va ser així, que l'any 2009 va publicar *(Nou) Resum d'història del catalanisme* (Editorial Base), una nova obra de síntesi que modernitzava la interpretació que n'havia fet el patrici republicà sense alterar-ne la seqüència cronològica.

La primera vegada que Termes va defensar les arrels populars del catalanisme va ser en una coneguda comunicació presentada al congrés d'historiadors del 1974 amb el títol *El nacionalisme català: problemes d'interpretació*. El millor és recórrer a les seves paraules per entendre quina era la seva proposta d'interpretació sobre els orígens del catalanisme. En aquesta ponència va escriure: «em sembla que la idea o la visió que tenim del fet nacional és una visió excessivament política, que deriva molt dels programes dels partits polítics, de les reivindicacions més estrictament polítiques, i que quan analitzem el fet nacional l'analitzem molt en funció d'aquestes coordenades dels partits i dels

programes polítics. Crec que, en canvi, per a una anàlisi històrica de la nacionalitat calen força coses més que aquesta anàlisi dels partits o de les seves ideologies. En aquest sentit, crec que s'han d'integrar en un treball anàlisi sobre el que en podríem dir consciència idiomàtica, perquè considero que l'idioma forma part d'una nacionalitat (i aquest punt es troba també dins l'esquema de Stalin). Per tant, cal tenir en compte tant la pervivència d'una consciència idiomàtica en el terreny escrit —i conseqüentment analitzar en la literatura la pervivència, l'existència, el desenvolupament d'una nacionalitat—, com, i em sembla més important, la pervivència d'una consciència idiomàtica en el camp de la paraula. Dic que em sembla més important perquè crec que el fet nacional és molt més un fet de les classes populars que no pas de les respectives burgesies d'aquests països. Pel que fa a les classes populars, doncs, que en el segle XIX són fonamentalment analfabetes o, en tot cas, són analfabetes en el seu propi idioma (perquè no reben un ensenyament oficial en el seu propi idioma), cal cuidar molt especialment l'estudi, la interpretació sobre la consciència de parla dins d'una determinada nacionalitat. Com també, tot i que pot semblar una mica exagerat, els elements de consciència psicològica de pertànyer a un determinat nucli nacional».

La seva era una tesi d'historiador, que en part coincidia amb la crítica duríssima que Josep Benet va

publicar a les pàgines de la revista *Serra d'Or* (núm. 100, 1968) contra el llibre de Jordi Solé Tura *Catalanisme i Revolució burgesa*, publicat el 1967. Benet, utilitzant el pseudònim Roger Arnau, també va voler contradir Solé Tura des del punt de vista de la tradició ideològica que representava el jove comunista amb la publicació, l'any 1974 a les Edicions Catalanes de París, de dos volums titulats *Marxisme català i qüestió nacional catalana*. Termes, en canvi, va seguir amb els estudis històrics. El llibre *Història de combat* (Editorial Afers, 2007), que és un llibre en el qual Termes va reunir treballs dispersos elaborats al llarg de més de quaranta anys dedicats a la història, serveix per comprendre les preocupacions historiogràfiques d'un dels historiadors més originals i heterodoxos entre els que van créixer amb posterioritat a l'empenta donada per Jaume Vicens Vives a l'estudi de la història contemporània de Catalunya. Se l'ha inclòs entre l'anomenada *historiografia frontpopulista*, que és un terme pejoratiu que va fer servir la historiografia dogmàticament marxista i economicista per criticar la història social que defensava Termes. Entre els treballs aplegats en el darrer llibre que he esmentat, hi predomina la història política i de l'obrerisme, però també la història dels esforços del republicanisme per vertebrar al llarg segles XIX i XX una esquerra catalana i catalanista vinculada amb l'anarcosindicalisme, que era el corrent dominant entre l'obrerisme català. ✿

Font: © Rosina

AGUSTÍ COLOMINES I COMPANYYS

Professor d'història contemporània de la Universitat de Barcelona, on dirigeix la Càtedra Josep Termes d'Història, Identitats i Humanitats Digitals, i investigador principal del Grup de Recerca en Estudis Nacionals i Polítiques Culturals (GRENPOC). Deixeble directe de Josep Termes, van escriure junts *Les Bases de Manresa*

de 1892 i els orígens del catalanisme (1992) i *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme* (2003). Amb Teresa Abelló és autor de *Josep Termes. Catalanisme, obrerisme, civisme* (2014). Recull els articles que publica als mitjans de comunicació en el blog *El passat que no passa* (<https://agusticolomines.cat/>).